

Limitele influenței engleze

Elena MUSEANU

Universitatea Româno – Americană

Rezumat

Procesul de răspândire al englezei și al împrumutului masiv din această limbă, este unul dinamic, aflat în plină expansiune în stilul publicistic românesc de după 1990, care s-a plasat în centrul preocupărilor a numeroși lingviști și a cărui cercetare este imposibil de epuizat în condițiile date. Diseminarea cu rapiditate a influenței engleze este generată de importanța sub aspect istoric, politic, cultural și social al Marii Britanii și, al Statelor Unite ale Americii, mai cu seamă după cel de-al Doilea Război Mondial. În textul publicistic actual, aflul de elemente cu origine engleză se raportează la dezvoltarea uluitoare a tehnicii și a științei, iar anglicismele desemnează realități care necesită denumiri cu caracter monosemantic, concis și inequivoc. Caracterul internațional este un atribut incontestabil în favoarea elementelor lexicale în discuție.

Cuvinte cheie

neologism, anglicism, influența engleză, xenism

1. Considerații generale

Lexicul reprezintă secțiunea cea mai receptivă a unei limbi în ceea ce privește schimbarea. Astfel, cel mai deschis compartiment al limbii se îmbogățește constant cu noi unități lexicale și frazeologice, care corespund nevoilor de comunicare ale oamenilor.

Neologismele formează „stratul cel mai nou al lexicului” (Graur 1937: 7.). Limba evoluează și se diversifică grație acestora, pentru a ține pasul cu transformările sociale, politice, economice și culturale actuale, într-o lume care propune continuu noi realități.

În limba noastră, se poate afirma că neologismele au proveniență extrem de variată, în majoritate de origine latino-romană, dar și germană (mai cu seamă engleză, începând cu secolul al XX-lea). Astfel, privită ca sistem dinamic cu o forță de asimilare neobișnuită a elementelor lexicale alogene, româna selectează mai cu seamă acele unități străine cu origine latină.

Dinamica limbii reprezintă procesul de evoluție a unor fenomene sau forme, acționate de anumiți factori, și cunoaște aspecte cantitative, referitoare la dezvoltarea vocabularului prin împrumuturi neologice și formații recente, și aspecte calitative, privitoare la abateri de la normele literare în vigoare. (Groza 2005:51)

Principalele dicționare ale limbii române (DA, DCR2, MDN, DEX, DEXI etc.) inventariază numeroase neologisme a căror etimologie este multiplă. Alexandru Graur a fost cel care a introdus expresia *etimologie multiplă* în lingvistica românească. Pentru detalii se poate consulta articolul *Etimologia multiplă*, publicat, în cele dintâi în SCL, nr. 1, 1950 și, ulterior, cu o serie de modificări, în „Studii de lingvistică generală” (varianta nouă), București, Editura Academiei, 1960, pp. 67-77. Proveniența diversă se explică prin faptul că, de-a lungul timpului, au acționat simultan în limba noastră mai multe influențe moderne, între care franceza a fost una de mare însemnătate și, ulterior, engleza, a cărei influență se exercită actualmente din plin asupra limbii noastre.

Trebuie, de asemenea, menționat că există trei tipuri fundamentale de etimologie multiplă: *externă* (același cuvânt este împrumutat din două sau mai multe limbi), *internă* (un derivat provine din două sau mai multe primitive, care aparțin aceleiași familii lexicale) și *mixtă / combinată* (același termen are o dublă - externă și internă - proveniență în limbă). Lingvistul Theodor Hristea a fost preocupat în mod deosebit de etimologie și de problemele pe care fenomenul le implică. În scrierile sale, acesta a acordat atenție deosebită procesului în discuție, revenind asupra subiectului și aducând însemnate contribuții: *Probleme de etimologie*, București, 1968, pp.103-118, *Etimologia multiplă internă*, în LR, nr. 5 din 1971, pp. 479-488, *Concepția etimologică a lui Al. Graur*, în vol. „Alexandru Graur. Centenarul nașterii”, București, 2000, pp. 140-164.

Anglicismele au, adesea, etimologie multiplă, iar în limba română actuală aceasta este predominant anglo-franceză; se poate chiar vorbi despre existența unei concurențe a acestor două surse.

Secolul al XIX-lea reprezintă începutul unui fenomen de modernizare rapidă a societății românești, iar dezvoltarea diferitelor sfere de activitate este observabilă la nivelul lexicului prin apariția de noi elemente lexicale de origine apuseană. Astfel noutățile lingvistice au, mai cu seamă, proveniență franceză, germană, italiană și, mai recent, engleză.

Mediul lingvistic favorabil, precum și factori extralingvistici – coabitarea poporului român cu alte populații, proximitatea geografică, relațiile politice, economice, culturale, sociale ale comunității române cu alte colectivități etc. - facilitează intrarea unui număr masiv de împrumuturi în limba noastră. (Sala 1997: 31)

Unitățile lexicale în comparație cu elementele frazeologice sau morfologice prezintă avantajul unei diseminări accelerate, înlesnite de un contact minim între două limbi. (Ibidem: 236)

Pentru încadrarea împrumuturilor la nivelul vocabularului, într-o grupare lexicală exactă, este folosită noțiunea de *neologism*. (Deroy 1956: 4) Utilizarea acestui concept, în cărțile noastre de lingvistică, se raportează la împrumuturi lexicale recente și la unitățile formate de la acestea. (ELR 2001: 369) Astfel se impune o distincție între termenul *împrumut lexical* și acela de *neologism*.

Împrumutul lexical reprezintă un mijloc la îndemână prin care pot fi umplute golurile lingvistice prezente într-o limbă oarecare. De altfel, putem afirma că inovația lexicală este salutară dacă răspunde nevoilor de comunicare (prin completarea golurilor lexicale dintr-o limbă) și dacă este utilizată de un număr semnificativ de vorbitori. În caz contrar, aceasta reprezintă doar o „efemeridă” (Guțu-Romalo 2002: 46).

În ceea ce privește clasificarea împrumuturilor, bibliografia de specialitate stabilește existența a multiple tipuri. Ne vom opri asupra unuia dintre acestea, care este îndeajuns de cuprinzător și care delimitează împrumuturile de origine engleză după cum urmează:

- a. împrumuturi complet neasimilate;
- b. împrumuturi care păstrează forma englezească (în curs de adaptare);
- c. împrumuturi complet adaptate sub aspectul fonetic, morfologic și lexical, care înregistrează atât derivate, cât și variante. (Constantinescu, Popovici, Ștefanescu, 2002: 187-188)

Louis Deroy notează două categorii de împrumuturi (Deroy 1956: 342):

- *parțiale* (calcuri și împrumuturi de sens); spre exemplu: *conectivitate* după engl. *connectivity*, „pentru o mai bună *conectivitate* wireless.” (G, 7 septembrie 2012, ediție online), „beneficiază și de *conectivitate* EDGE” (Supl. JN, 5 iulie 2007); verbul *a aplica* și-a sporit sensurile principale „a pune un lucru, un obiect pe (sau peste) alt lucru, alt obiect, pe (ori peste) o parte a corpului, cu scopul de a le

fixa [...]; a pune în practică; a folosi, a întrebuința, a utiliza” [...] < fr. *appliquer*, it. *applicare*, lat. *Applicare* (DEXI 2007: 103), întrucât apare în prezent utilizat cu sensul „a cere, a solicita, a subscrie”, prin calchiere semantică după modelul englez *to apply*. Un alt exemplu îl constituie verbul *a determina* carea primit, alături de sensurile „1. a fi cauza imediată a unui fapt, fenomen sau proces; a condiționa, a cauza. 2. a stabili cu precizie (o dată, un termen), a calcula (pe baza unor date). 3. a convinge, a decide la ceva. 4. a preciza, a lămuri sau a restrânge sensul unui cuvânt, al unei propoziții. 5. (mat., fiz.) a afla valoarea unei mărimi; a măsura.” (< fr. *déterminer*, lat. *determinare*) (MDN 2008 :292, col. 2), și o nouă semnificație, după engl. *determine*, „a stabili o țintă și a fi hotărât să o atingă”: „Sebastian Vettel susține că este în continuare *determinat* să fie cel mai bun pilot din Formula 1, chiar dacă a câștigat deja două titluri.” (Automarket, 14.03.2012, ediție online);

- *totale* (care păstrează forma alogenă și a căror utilizare este, de cele mai multe ori, restrânsă la anumite domenii, clase sociale sau medii profesionale), precum substantivele *browser*, *plug-in*: „Noua versiune a *browserului* de Internet al Windows, IE Metro (denumit după noua interfață a sistemului de operare), ar trebui să accepte utilizarea *plug-in-ului* Flash”. (ziare.com, 2 iunie 2012), *multitouch* „Utilizatorul poate folosi funcțiile *multitouch* pentru a face zoom pe aplicații” (ziare.com, 2 iunie 2012), *release* „Precomanda noul *release* Megadeth - Rust In Peace Live în format CD+DVD sau BLU-RAY” (ziare.com, 2 iunie 2012), adjectivul *spot*, folosit în limbajul financiar-bancar: „lansarea pieței *spot* este o decizie foarte înțeleaptă” (TMC, 22 ianuarie 2010), adverbul *backstage* „Situată în *backstage*, aproape de dressing-ul artiștilor” (G, 23 august 2012, ediție online).

2. Anglicisme. Americanisme. Definiții.

Sfârșitul secolului al XX-lea a adus în limba română o invazie de împrumuturi, mai cu seamă de proveniență engleză (în special din varietatea americană a acestei limbi) pentru a acoperi goluri lexicale din domenii ce sunt caracterizate de un dinamism impresionant în Marea Britanie și, cu deosebire, în Statele Unite ale Americii.

În cele ce urmează, întrucât ne vom ocupa de anglicisme recente în limba română actuală (înregistrate sau nu în dicționarele de

specialitate), vom încerca definirea conceptelor anglicism și americanism.

Dicționarul Academiei consemnează numai termenul *anglicanism*, căruia i se atribuie semnificația de „religiune de stat a Angliei, o formă a protestantismului”. (DA :12) Același dicționar nu îl înregistrează și pe *anglicism*, dar îl menționează pe *americanism*, care apare ca derivat din *american* + suf. *-ism*. Pe acesta din urmă îl întâlnim și în vocabularul limbii franceze, cu sensul „împrumut în limba franceză din engleza Statelor Unite ale Americii”, unde cunoaște atestări din anul 1853. (ROBERT 1995: 81) Neologismul *anglicism*, este înregistrat pentru prima dată în dicționarul CADE, unde pentru elementul lexical în discuție, notat ca împrumut din limba franceză, se menționează două sensuri, ultimul dintre acestea fiind cel pe care îl întâlnim în vocabularul actual al limbii române: „fel de a vorbi particular limbii engleze”; „expresiune, construcție proprie limbii engleze, trecută în altă limbă” (CADE 1931: 56)

O definiție mai amplă ne oferă DEX: „expresie specifică limbii engleze; cuvânt de origine engleză împrumutat, *fără necesitate*, de o altă limbă și neintegrat în aceasta”. (DEX :41, col. 1) Însă nu putem accepta această definiție din două motive: ideea că în categoria *anglicisme* sunt incluse numai împrumuturi neasimilate încă în limba receptoare și că orice anglicism este un termen „împrumutat fără necesitate”. În măsura în care elementul lexical în discuție reprezintă exprimarea unei realități extralingvistice noi, pentru care nu există în limbă un echivalent sau un cvasiechivalent, nu-l putem considera „fără necesitate”. Este adevărat că există o serie destul de lungă de anglicisme inutile sau redundante, care sunt adeseori rezultatul prețiozității lingvistice, dar aceasta nu diminuează cu nimic importanța anglicismelor în general. În lucrarea de față, vom considera **anglicism** orice unitate lexicală și frazeologică preluată din limba engleză (MDN 2008: 66), neadaptată sau în curs de adaptare, ținând seama doar de etimologie. Variantele americană, canadiană, australiană etc. ale acestei limbi nu prezintă o importanță esențială în stabilirea calității de anglicism a unui împrumut.

Adriana Stoichițoiu-Ichim utilizează conceptul în discuție pentru desemnarea unor „împrumuturi recente din engleza britanică și americană, incomplete sau deloc adaptate (ca atare, ele se scriu și se rostesc în română într-un mod foarte apropiat sau identic cu cel din limba de origine)” (Stoichițoiu-Ichim 2006: 171). Aceeași autoare

circumscrie în mod riguros **anglicismele propriu-zise** (clasă în care include elemente lexicale în curs de adaptare) și **xenismele** (categorie care cuprinde unități lexicale complet neasimilate). Considerăm că stabilirea graniței dintre cele două tipuri de împrumuturi este uneori dificil de stabilit. Calificarea de anglicism nu trebuie atribuită împrumuturilor adaptate din limba engleză, care au putere de circulație semnificativă și au pătruns deja în limba comună. (*Ibidem*: 174)

Cu începere din secolul al XIX-lea, terminologia sportivă s-a bucurat de un aflus de elemente lexicale cu origine engleză, primite în mod direct sau prin alte filiere, (de pildă: *basket, corner, dribla, fault, fotbal, henț, meci, ofsaid, out, presing, set, tenis, volei* etc.) O trăsătură însemnată a acestor anglicisme o constituie faptul că ele reprezintă, în cele mai multe cazuri, internaționalisme. Numeroși termeni specifici cinematografiei, medicinei, tehnicii sunt elemente lexicale internaționale, fie că acestea sunt incluse în categoria anglicismelor sau americanismelor – *beauty, boss, brand, bestseller, business campus, cow-boy, fashion, jazz, job, look, like, mass-media, management, marketing, shopping, show, supermarket, thriller, week-end* etc.

Necesități de exprimare, precum precizia, varietatea sau nevoia de a desemna realități nou-apărute au generat aflusul actual de împrumuturi cu valoare neologică. Elementele lexicale englezești recente concurează cu unități existente în limbă mai demult și a căror origine este, în genere, franceză. Relația de sinonimie parțială ce se stabilește între acestea conduce la apariția unor interesante dublete lexicale: *ciornă – draft, calculator – computer, înfățișare – aspect – look, lista – imprima – printa, negustor – comerciant – marketer, spectacol – show, șlagăr – hit, slujbă – job, respinge – rejecta, vedetă – star*. Câmpurile lexicale apărute ca rezultat al împrumutului demonstrează bogăția lexicală produsă de acest procedeu de dezvoltare a vocabularului. Există situații în care elementele unei familii lexico-semantică preexistente în limba română au fost dublate de sinonime obținute prin împrumutul recent din engleză. Afirmația poate fi susținută de exemple, precum: *țintă* și sinonimul său neologic *target*, de la care au fost create adjective cu valoare de participiu: *țintit*, care este dublat *de targetat*, verbe: *a ținti* cu sinonimul neologic *a targeta*, derivate de la adjective cu pref. *re-*: *rețintit și retargetat*. Locuțiunea adverbială *en detail* (în amănunt) fost înlocuită de *retail* (

< engl. *retail*, „the sale of goods to the public in relatively small quantities for use or consumption rather than for resale“), aspect evident în următoarele contexte preluate din ziarul Adevărul: „Potrivit estimărilor specialiștilor în retail“ (A, 28 august 2012, ediție online), „au continuat să fie defavorabile retailerului francez“ (A, 28 august 2012, ediție online), „decide dacă retailerul pleacă sau nu din România“ (A, 28 august 2012, ediție online), „Procesul de retailizare [...] a dus la un razboi al dobânzilor“ (Z, 3 septembrie 2007, p. 4). De asemenea, neologismul *marcă* este dublat de substantivul *brand*, care înregistrează în stilul publicistic actual un câmp lexico-semantic amplu: „fostul președinte american crede că orice fel de acțiune de *branding* sau de *rebranding*, presupune, inițial, un *de-branding* – G, 23 mai 2005, p. 6), „produse care se găsesc în magazinele companiilor respective, produse *ultrabranduite* – ZF, 4 februarie 2006, p. 4).

Oricât de importantă este influența engleză, ea prezintă o serie de limitări prin comparație cu cea latino-romanică. Din limba engleză, româna împrumută cu o oarecare dificultate verbe sau adjective pentru că mărcile lexico-flexionare ale acestor părți de vorbire sunt similare celor ale substantivelor. Pentru că o serie destul de numeroasă de termeni englezești și-au păstrat grafia și pronunția din limba sursă, ele sunt considerate de către vorbitori ca xenisme englezești: „Precomanda noul *release* Megadeth - Rust In Peace Live în format CD+DVD sau BLU-RAY“ (ziare.com, 2 iunie 2012), „Noua versiune a *browserului* de Internet al Windows, IE Metro (denumit după noua *interfață* a sistemului de operare), ar trebui să accepte utilizarea *plug-in-ului* *Flash*“ (ziare.com, 2 iunie 2012), „pentru ca sistemul are o copie de *back-up*“ (ziare.com, 13 septembrie 2012), „nu a unui alt partid de tip *catch-all*, cum este de altfel și PDL“ (JN, 7 septembrie 2011, ediție online), „Situată în *backstage*, aproape de *dressing-ul* artiștilor“ (G, 23 august 2012, ediție online) etc. Diseminarea ori generalizarea unora dintre împrumuturile actuale cu etimon englez în lexicul românesc depinde de nivelul educațional ori cultural al emițătorului.

În prezenta lucrare, am inclus în categoria anglicismelor împrumuturi de dată recentă a căror caracteristică generală este reprezentată de gradul redus de asimilare la sistemul fonetic și morfologic românesc. De asemenea, se impune și precizarea că utilizarea acestora în stilul publicistic actual implică inconsecvențe sub aspect grafic și/sau fonetic. De regulă, elementele lexicale în

discuție prezintă relevanță pentru lexicul românesc, întrucât nu au un echivalent sau un cvasiechivalent în limbă, sunt caracterizate prin precizie, expresivitate și, nu în ultimul rând, concizie. Numărul anglicismelor din presa românească sporește continuu și pot fi întâlnite în domenii din ce în ce mai variate.

În textul publicistic actual, aflul de elemente cu origine engleză se raportează la dezvoltarea uluitoare a tehnicii și a științei, iar anglicismele desemnează realități care necesită denumiri cu caracter monosemantic, concis și inequivoc. Caracterul internațional este un atribut incontestabil în favoarea elementelor lexicale în discuție. Din punctul de vedere al sectoarelor în care sunt distribuite, majoritatea anglicismelor își dovedesc apartenența în special la domeniile informatic, al comunicațiilor, precum și la cel financiar:

Numeroase anglicisme din textele presei actuale nu sunt înregistrate în DOOM2, ceea ce explică grafia neunitară a acestora în diferite fragmente extrase din textele mass-mediei actuale: *bungee jumping* „dornic de senzații tari? Vezi unde poți face *bungee jumping* extrem” (ziare.com, 5 august 2012), *casual* „ce este permis și ce nu în ținuta *casual*Friday” (ziare.com, 15 ianuarie 2012), *exit-poll*, *fashion*, *freeware*, *glossy*, *low-cost*, *smartphone*, *new-wave*, *retailer*, *start-up*. Prin fixarea modului de flexiune a unui element lexical nou pătruns în limbă, prin normarea acestuia stabilim gradul de asimilare a respectivei unități într-o limbă dată. „Moda” sau „trendul” determină numeroși vorbitori, mai cu seamă din rândul tinerilor, să aleagă elemente lexicale englezești, care, de regulă, nu cunosc echivalente cu un caracter mai concis sau mai neequivoc decât al acestora și mai cu seamă par să păstreze prestigiul cuvintelor din limba sursă.

Noile realități necesită continuu noi elemente lexicale și, în aceste condiții, împrumutul masiv de englezisme este pe deplin motivat. Sinonimia este și ea binevenită, întrucât contribuie la diversificarea exprimării prin îmbogățirea limbii („ultimele *programe* pentru devirusare, *softuri* care vin să ne salveze computerele” - RTV, 20 februarie 2011). Totuși, elemente lexicale străine pot altera limba română în condițiile în care acestea se dovedesc a fi abuziv, neadecvat folosite, în contexte nepotrivite, stârnind adesea ridicolul. Stilul publicistic actual abundă, fără îndoială, în împrumuturi necesare, „cuvinte sau unități frazeologice care nu au corespondent românesc (Stoichițoiu-Ichim 2007: 56), sunt monosemantice, concise și inequivoce: *benchmark*, *broker*, *freeware*, *leasing*, *manager*, *malware*,

multitouch, smartphone, software, training, upgradare, upsellig, weblog etc.; ele desemnează realitățile extralingvistice care se regăsesc în cotidianul românesc, iar lipsa acestor unități lexicale ar avea drept consecință incapacitatea de relaționare interumană completă.

3. Concluzii

Elementele lexicale neologice de origine engleză neadaptate încă sunt utile în condițiile în care ele umplu golurile existente în diversele sectoare de activitate. Pătrunderea lor în lexicul românesc este generată de realitatea denumită de acestea și are motivații culturale și sociale (nevoia de sincronizare cu tendințe internaționale, de modernizare), aspecte care conduc la acceptarea și asimilarea lor în limbă.

Așadar, afluența de anglicisme prezintă beneficii în ceea ce privește lexicul românesc prin modernizarea și internaționalizarea sa. Rolul limbii engleze în contextul lumii actuale este acela de mijloc comunicațional pentru popoare dintre cele mai depărtate zone ale mapamondului, iar din această perspectivă, procesul în discuție nu este unul dăunător, el reprezentând un moment important pentru configurarea fizionomiei limbii române actuale și viitoare. Regenerarea lexicului unei limbi este un fenomen, fără îndoială, natural și nu poate fi înlăturat în condițiile schimbărilor pe care societatea le propune constant.

Surse

- CADE, I.A. Candrea, Gheoghe Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Editura „Cartea Românească”, București, 1931.
- DEXI, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, (Coordonator științific: Eugenia Dima, Autori: Eugenia Dima, Doina Cobeț, Laura Manea, Elena Dănilă, Gabriela E. Dima, Andrei Dănilă, Luminița Botoșineanu), Editura: ARC și Gunivas, 2007.
- DOOM2, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română (Coordonator: Ioana Vintilă -Rădulescu). Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura „Univers Enciclopedic”, 2005.
- ELR, *Enciclopedia limbii române*, (Coordonator: Marius Sala), Academia Română - Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.
- ROBERT, *LE Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique*

de la languefrançaise, Paris, 1995.
Marele dicționar de neologisme (Ediția a X-a, revăzută, augmentată și actualizată), Florin Marcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2008.

A – „Adevărul” - ziar.
G – „Gândul” - ziar.
JN – „Jurnalul național” – ziar.
RTv - RealitateaTv – canal de televiziune.
Z – „Ziua” – ziar.
ZF – „Ziarul financiar” – ziar
<http://www.ziare.com/>

Referințe bibliografice

- Deroy, Louis, (1956). *L'empruntlinguistique*, Paris:Société d'Édition “LesBellesLettres”.
- Graur, Alexandru, (1937).„Neologismele”, Extras din *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 8, 1937: 4-22.
- Groza, Liviu, (2005). *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*, București: Editura Universității din București.
- Sala, Marius, (1997). *Limbi în contact*, București: Editura Enciclopedică.
- Guțu-Romalo, Valeria, (2001) „Dinamica limbii și normele”, în „*Actele colocviului catedrei de limba română*”, București: Editura Universității din București, 2002: 41-51.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, (2006). *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, București: Editura Universității din București.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana(2007). *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, București: Editura ALL.